

Vlaamse
Literaire
helden

*Als herinnering aan Willy Vandersteen, waarmee ik vele jaren
samenwerkte en die de schepper was van twee van de
bekendste en populairste Vlaamse literaire helden:
Suske & Wiske*

Vlaamse Literaire helden

Hugo Renaerts

Inleiding

De Vlaamse literatuur heeft sedert de middeleeuwen enkele personages doen ontstaan die in Vlaanderen – en enkele ook in het buitenland – bekendheid hebben verworven. In deze bloemlezing maken we niet alleen kennis met de personages maar ook met hun scheppers.

Het is vooral in de negentiende en de twintigste eeuw dat schrijvers en tekenaars enkele personages hebben neergezet die in Vlaanderen een begrip zijn geworden. Denken we maar even aan de Witte van Zichem, Jan zonder Vrees of Pallieter.

Langs de andere kant heeft de stripwereld ook enkele personages opgeleverd, zoals Suske en Wiske, Nero en Kiekeboe.

Daarnaast zijn er de overleveringen, de sagen en legenden die figuren hebben laten verder leven tot in deze tijd, zoals Lange Wapper of Kludde.

Een uitzondering vormt Jan Breydel. Die heeft écht geleefd, maar de literatuur heeft van hem de Vlaamse held gemaakt die model staat voor de Vlaamse overwinning tegen de Fransen.

Maar ook een schilderij en een beeldhouwwerk hebben voor een onsterfelijke figuur gezorgd in de vorm van Dulle Griet en Manneken Pis.

En, ach ja, wie heeft nog nooit het lied gehoord, het lied van Boerke Naas...

Tijl Uilenspiegel

‘Te Damme, in Vlaanderen, toen de meimaand de bloesems aan de hagedoorns opende, werd Uilenspiegel, de zoon van Klaas geboren.’

Zo begint Charles De Coster in 1867 zijn ondertussen beroemde legende van Tijl Uilenspiegel. Uilenspiegel werd het symbool van de Vlaamse volksziel. Samen met Nele en Lamme Goedzak zwerft de ontembare geus en fratsenmaker doorheen Vlaamse velden en beemden en beleeft overal zijn guitige avonturen.

Maar de oorspronkelijke Uilenspiegel wordt niet in de pen van De Coster geboren en hij is ook een heel ander personage. De Nederduitse ‘Dil Ulenspiegel’ ontstond omstreeks 1500 in het brein van de stadsschrijver Hermann Bote. Dil Ulenspiegel was een brutale schurk, die de regels van de opkomende burgerij systematisch met de voeten trad en de wereld op zijn kop zette. Met deze figuur wou de sociaal-conservatieve Bote een waarschuwende spiegel voorhouden: doe niet als Uilenspiegel!

Het werk van Bote werd gedrukt in Straatsburg en raakte via Antwerpen en de Nederlandse bewerking van het boek geleidelijk verspreid over heel Europa. Het boek kende een geweldig succes en er werden bijna ononderbroken herdrukken gemaakt. De scherpe kanten van de duivelse schalk werden afgevlakt tot schelmenstreken van de guitige grappenmaker die we nu in Tijl Uilenspiegel zien. Het is waarschijnlijk dankzij deze omschakeling dat Tijl zo populair werd.

Met de roman van Charles De Coster, ‘La Légende d’Ulenspiegel’ uit 1867, werd deze volksheld opnieuw populair en kreeg hij zijn historische achtergrond: Damme. In de zeventiende eeuw was Damme een versterkte stad, met een typisch stervormig grondplan. Het was een belangrijke verdedigingsplaats met garnizoen tot de negentiende eeuw. De vestingwerken zijn nu gedeeltelijk verdwenen, maar het grondplan is in de omliggende polders nog duidelijk zichtbaar van op de toren van de Onze-Lieve-Vrouwekerk. In dit Damme werd Tijl Uilenspiegel geboren,

Tijl leefde in zijn Vlaamse versie tijdens de Spaanse bezetting van de Nederlanden en werd een tegenstander van de fanatieke Spaanse koning Filips II. Hij werd zelfs een belangrijke figuur in de Nederlandse opstand.

Damme

Al dan niet geïnspireerd door De Coster wordt Tijn een personage dat door vele andere schrijvers en tekenaars wordt gebruikt en van dan af voor de meest uiteenlopende doeleinden wordt gebruikt. Hij wordt zowel een kritische individualist als een strijdend proletariër, zowel een vertegenwoordiger van het gewone volk als een verzetsheld tijdens de Tweede Wereldoorlog.

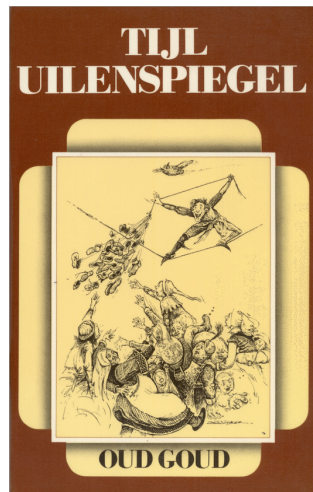
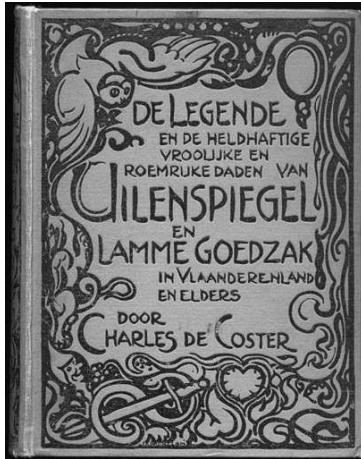
Hij wordt het hoofdpersonage van kinder- en jeugdverhalen, de vedette van stripverhalen, de held van films, theaterstukken, musicals, oratoria en liederen.

Wanneer hij ergens opduikt zet hij de boel op stelten, draait de wereld ondersteboven, toont ons in zijn spiegel ons ware doen en laten.

De uil was toen nog een symbool van domheid. Vandaar dat op schilderijen van Jeronimus Bosch bij domme personages vaak een uil te zien is. We kennen ook het woord 'uilskuiken' en de Vlaamse uitdrukking "'t is nogal een uil", als men een domkop bedoelt. De spiegel fungeert als ding waarin mensen zich zien zoals ze zijn: zo dom als een uil. De schalkse Tijn laat de mensen zien zoals ze zijn, zonder enige terughoudendheid. De Coster verklaart de naam als: 'Ik ben ulieden spiegel, Ulen-spiegel'.

De legende en de heldhaftige, vrolijke en roemrijke avonturen van Uilenspiegel en Lamme Goedzak in het land van Vlaanderen en elders werd door De Coster oorspronkelijk in het Frans geschreven onder de titel 'La légende et les aventures héroïques, joyeuses et glorieuses d'Uilenspiegel et de Lamme Goedzak au pays de Flandres et ailleurs' in 1867.

Enkele uitgaven van Tijl Uilenspiegel, zoals de eerste vertaling (links boven) en daarnaast een uitgave uit 1860, onderaan uitgaven uit 1930 en 1960.

Hoewel de figuur van Tijl Uilenspiegel al in vele middeleeuwse verhalen voorkomt, heeft De Coster hem het heldhaftige karakter gegeven: de Vlaamse vrijheidsheld die vecht tegen de kerkelijke en de Spaanse heerschappij.

Aanvankelijk had De Coster geen succes met dit boek. Daarvoor was zijn personage te veel een man van het volk, een grappenmaker en - naar negentiende-eeuwse begrippen - een anarchist. Het is pas in de twintigste eeuw dat het boek een groot internationaal succes kende met tientallen vertalingen. Uilenspiegel werd de Nederlandse verzetsheld die Den Briel innam en hij werd vooral populair in de Sovjet-Unie met een vertaling in elf landstalen in een oplage van twee miljoen exemplaren en ook een verfilming in het Russisch (Legenda o Tile, 1976), onder regie van Aleksandr Aloven en Vladimir Naumov en met Lembit Ulfsak als Tijl en Natalia Belochvostikova als Nele.

Het boek is meerdere keren in het Nederlands vertaald: Richard Delbecq en Johan Lefèvere (1896), A. van Boeckxel (1943), Theun de Vries (1947), Willy Spillebeen (1984 en 1988).

De Legende van Uilenspiegel is verdeeld in vijf boeken.

Boek I, 1527-1559, onder keizer Karel V, vanaf de geboorte van Filips II van Spanje.

Boek II, 1559-1567, onder Margaretha van Parma.

Boek III, 1567-1571, onder de hertog van Alva, begin van de Nederlandse Opstand.

Boek IV, 1571-1573, verder onder Alva.

Boek V, 1573-1584, met de Unie van Brussel (1576), de Unie van Utrecht (1579), de afzetting van de koning (1581) tot aan de moord op Willem van Oranje.

Een korte samenvatting: Uilenspiegel zou op dezelfde dag geboren zijn als Filips II. Twee kinderen zijn geboren, het ene in Spanje (Valladolid), het andere in Vlaanderen (Damme). Na een conflict met de geestelijkheid moet hij een boetereis naar Rome doen. Bij zijn thuiskomst vindt hij zijn vader Klaas op de brandstapel. Van dan af klopt de as van Klaas in zijn bloed. Als de opstand tegen Spanje begint, zijn Tijn en Lamme Goedzak er op velr plaatsen bij, onder andere bij de innahme van Den Briel door de Geuzen. Daar probeert Tijn Lumey tevergeefs te verhinderen de martelaren van Gorcum terecht te stellen.

Meer nog, zijn zoogzuster en geliefde Nele zal hem zelf van de galg in Dordrecht redden door met hem te trouwen. Zij gaan in Veere wonen in afwachting dat de vrijheidswind na zovele wrede beproevingen over hun land zou komen waaien.

Lamme Goedzak

We kunnen ons Tijn Uilenspiegel niet voorstellen zonder Nele en Lamme Goedzak.

Lamme Goedzak is Uilenspiegels beste vriend naast zijn geliefde Nele. Dit personage komt echter niet voor in de oorspronkelijke vijftiende- en zestiende-eeuwse vertellingen rond Tijn Uilenspiegel die in Duitsland en Vlaanderen de ronde deden.

De naam Lamme Goedzak geeft al een duidelijke aanwijzing voor het karakter van het personage. Hij is een zachtmoedige man die op zijn gemak van het leven geniet. Als kind ontvluchtte hij het ouderlijk huis omdat hij gepest werd door zijn jongere zus en niet energiek genoeg was om zich daartegen te verzetten.

TIJL UILENSPIEGEL

WAT zullen ze smullen, onze jongens en meisjes, van de groepen en groeten van de mazakke Tijl. De grote kindervriend Jan Mene, die de Nederlandse jeugd met zo menig boek heeft verrijkt, komt met een nieuwe verrassing:

HET VROLIJKE EN ROEMRUCHE LEVEN VAN TIJL UILENSPIEGEL.

Ook die cleuwe boek te de „Minget“ jeugdbibliotheek, weerd weer geillustreerd met geschikte prenten van de kunstenaar Hans Kresse. Nu Sint Winstans in maatsicht is, zal iedere ouder sich haasten dit goede en goedverzorgde kinderboek om te schaffen. Voor de abonnees van onze bladen kost dit herkende boek slechts f 2.45. In verband met de grote ledingsstelling, die wij voor dit boek verwachten, verzoeken wij alle ouders hun bestelling zo spoedig mogelijk om de wederverkoop op te geven.

Abonnees, die ons blad per post ontvangen, kunnen dit boek bestellen per postwissel of per poststre 47188 onder vermelding van de titel van het boek. (Bijbestand: 25 cent extra voor port).

Voor België: De Gillistreeuwde Pers N.V. Extra Voeuweg 666, Berchem-Antwerpen, Belg. Fr. St.-P.C.R. 86881, of postmandaat, en bij de winkellere-verkoopers.

Alweer een boek om van te smullen!

35

Nieuwe Nederlandsche Kinderprenten. (EUREN'S PRENTEN). TAFEREELEN UIT UILENSPIEGELS LEVEN. N° 58.

Tijl Uilenspiegel en sijn waan.

Uilenspiegel doet een wandeltoer.

Uilenspiegel gaest af de veldere te sijn voor sijn.

Uilenspiegel doet een koppenweert met sijn waan verrijgden.

Uilenspiegel doet een koppenweert met sijn waan verrijgden.

Uilenspiegel doet een koppenweert met sijn waan verrijgden.

Uilenspiegel doet een koppenweert met sijn waan verrijgden.

Haarlem. Uitg. I. DE HAAN.

Lith. Eerck en Wagem.

Hij is verzot op eten en drinken en dat merkt men meteen aan zijn figuur. Maar hij helpt Uilenspiegel graag bij het uitvoeren van diens fratsen. Evenals Uilenspiegel strijdt hij tegen de papen en hij is meedogenloos als een pastoor hem voor ‘dikzak’ uitmaakt. Hij verlangt hevig naar een eigen vrouw, ‘zijn’ vrouw, die hij nergens vinden kan, en weerstaat intussen de verleiding van andere vrouwen.

Willy Vandersteen gebruikte de figuur in zijn stripbewerking van Tijn Uilenspiegel.

In Vandersteens latere stripreeks ‘De Geuzen’, die zich in de zestiende eeuw afspeelt, speelt een soortgelijke dikke figuur die graag van eten houdt een rol. Zijn vriendschap met de hoofdfiguur en het feit dat hij Tamme heet, bewijzen zijn verwantschap met Lamme Goedzak.

In ‘De stalen bloempot’ uit de serie ‘Suske & Wiske’ (1950) wandelen Lambik en Wiske langs de haven van Amoras, waar Lambik de knappe verwezenlijkingen van Vlamingen in het verleden begint te roemen, waaronder ook Tijn Uilenspiegel. Wiske merkt echter op: "Als je maar niet vergeet dat Lamme Goedzak de makker van Tijn Uilenspiegel was mag je voortpraten, Lambik."

In de Vlaamse televisieserie ‘Tijn Uilenspiegel’ speelde Anton Peters de rol van Lamme Goedzak. In de stripreeks ‘De Kiekeboes’ heten twee dikke restaurantcritici in het album ‘Tegen de sterren op’ Lammer en Ghoezac. Op de Damse Vaart vaart een schip met de naam Lamme Goedzak.

Wonderwel is er heel weinig bekend over zijn gezellin Nele, die in de verhalen ook slechts een bijkomende rol speelt.